

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ο «αμνός» της Παλιγγενεσίας
των Ελλήνων

Θάνος Μ. Βερέμης
Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση του 1821	9
Εισαγωγικά	21
Ευρωπαίος ως Έλληνας	27
Το Ελληνικό Ζήτημα	35
Ο Ιανός της Ελληνικής Επανάστασης	40
Η σχέση με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη	50
Περισυλλογή και προετοιμασία	59
Ίδού ο Νυμφίος έρχεται	69
Ερείπια	76
Αναστολή του Συντάγματος	82
Σχεδιάζοντας την Ελλάδα	87
Το ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας	98
Η οργάνωση του στρατού και του στόλου	100
Η αναγέννηση της γεωργίας	110
Η δημοσιονομική πολιτική	114
Το ενδιαφέρον για την Παιδεία	123
Το ζήτημα των αιχμαλώτων και των ορφανών . .	127
Εκκλησιαστική πολιτική	133

Ένα σύγχρονο κράτος.....	137
Η Αντιπολίτευση.....	141
Μια ολέθρια σχέση.....	174
Γολγοθάς.....	182
Η σονάτα του αποχωρισμού.....	187
Αποχαιρετισμός.....	191
Το τέλος.....	193
Στο πάνθεον των εθνικών ηρώων.....	202
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	215
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.....	219

Ευρωπαίος ως Έλληνας

Ο Ιωάννης Καποδίστριας γεννήθηκε στην Κέρκυρα τον Φεβρουάριο του 1776, στο εύπορο και εκλεπτυσμένο περιβάλλον της μικρής αριστοκρατίας του νησιού. Την ίδια χρονιά ο Άνταμ Σμιθ δημοσίευσε το σημαντικότερο έργο του υπό τον τίτλο *Ο Πλούτος των Εθνών*, ο Τόμας Πέιν έγραψε την *Κοινή Λογική* και ο Τζέρεμι Μπένθαμ το *Ρήγμα στην Κυβέρνηση*. Ο Καποδίστριας γεννήθηκε λίγο μετά τον επταετή πόλεμο Γαλλίας-Αγγλίας για τις αποικίες της Βόρειας Αμερικής, λίγο μετά τον διαμελισμό της Πολωνίας μεταξύ Πρωσίας και Ρωσίας. Ήταν το έκτο από τα συνολικά εννέα παιδιά του ευγενή Αντωνο-Μαρία Καποδίστρια και της Διαμαντίνας Γονέμπ.

Σπούδασε ιατρική, φιλοσοφία και νομικά στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα και άσκησε για λίγο το ιατρικό επάγγελμα μετά την αποφοίτησή του, το 1797. Τη χρονική περίοδο που μεσολάβησε ανάμεσα στην κατοχή της Επτανήσου από τη Βενετία και στη μεταβίβασή της

στη Γαλλία, με τη Συνθήκη του Τιλσίτ, ιδρύθηκε η «Επτανησιακή Δημοκρατία» (1802-1807). Υπουργικές θέσεις στο κράτος αυτό με τη σύντομη διάρκεια ζωής ανέλαβαν τόσο ο πατέρας (Αντωνο-Μαρίας) όσο και ο γιος του Ιωάννης. Ο Ιωάννης Καποδίστριας διετέλεσε ο τελευταίος Γενικός Επίτροπος για την άμυνα της Λευκάδας από επίθεση του Αλή Πασά με γαλλική βοήθεια.⁸ Ήταν επίσης υπεύθυνος για την εκσκαφή τάφρου που χώρισε οριστικά τη Λευκάδα από την Ακαρνανία. Η υπογραφή της Συνθήκης του Τιλσίτ υπήρξε μεγάλη απογοήτευση για τον ίδιο. Εγκατέλειψε για ένα διάστημα την ενασχόλησή του με τα κοινά, επανερχόμενος στην άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος.

Το 1809 εντάχθηκε στη διπλωματική υπηρεσία της τσαρικής Αυλής, θέση στην οποία παρέμεινε έως το 1822. Ξεκίνησε με τον βαθμό του αυλικού συμβούλου, αλλά σύντομα αναρριχήθηκε στη διπλωματική ιεραρχία. Το 1811, έπειτα από ενέργειες του πατέρα Στούρτζα, τοποθετήθηκε ως υπεράριθμος ακόλουθος στη ρωσική πρεσβεία στη Βιέννη, ως ειδικός σε ζητήματα Ανατολής και Βαλκανίων.⁹ Με τα προσόντα αυτά ο Καποδίστριας διορίστηκε διπλωματικός σύμβουλος του Διοικητή του Στρατού του Δουνάβεως, ναυάρχου Τσιτσαγώφ. Στο Βουκουρέστι ασχολήθηκε με την υλοποίηση της ομώνυμης συνθήκης μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά του Ναπολέοντα. Ο

Έλληνας διπλωμάτης ανέλαβε τότε την αλληλογραφία Βιέννης-Κωνσταντινουπόλεως με τους Σέρβους και τα ανώτερα Συμβούλια Βλαχίας και Μολδαβίας.

Η μετακόμιση του Στρατού του Δουνάβευς για να αντιμετωπίσει τη γαλλική εισβολή στη χώρα του Τσάρου άφησε στον Καποδίστρια το έργο της βοήθειας προς τους χριστιανικούς πληθυσμούς που είχαν μείνει έκθετοι στην εκδικητική διάθεση των Οθωμανών. Ο Καποδίστριας έλαβε επίσης μέρος στη χειμερινή εκστρατεία από τον Δούναβη έως τη Βερεζίνα και ήταν παρών σε όλες τις μάχες της Νότιας Στρατιάς στη Λιθουανία και αργότερα στην πολιορκία του Θορν. Ήταν επιφορτισμένος με το έργο της διαφώτισης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης για την πορεία του πολέμου της Ρωσίας με τη Γαλλία. Ο αρχιστράτηγος Μπαρκλάι ντε Τόλι κράτησε τον Καποδίστρια στο πλευρό του, ως διευθυντή του διπλωματικού του γραφείου.

Όμως το πιο σημαντικό έργο του, που του ανέθεσε ο ίδιος ο τσάρος, ήταν η ειρήνευση της Ελβετίας με την εθνική ποικιλία των καντονίων της, τα οποία βρέθηκαν υπό γαλλική επιρροή. Ο Καποδίστριας δημιούργησε το πιο δημοκρατικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα που είχε δει μέχρι τότε η Ευρώπη και πέτυχε τον μακροβιότερο καταστατικό χάρτη της χώρας εκείνης αλλά και το απαράβιαστο των συνόρων της.

Αναγνωρίζοντας τη συμβολή του, η Γενεύη και τα

καντόνια του Βο και της Λοζάνης τον ανακήρυξαν επίτιμο πολίτη τους. Ο επικεφαλής της ελβετικής αντιπροσωπείας στο Συνέδριο των Παρισίων, στον οριστικό διακανονισμό του καθεστώτος της Ελβετίας, έγραψε: «Τι δυνάμεθα να πράξωμεν δι' αυτόν τον εξαιρετικόν Καποδίστρια... είναι ο Φοίνιξ της διπλωματίας. Χωρίς αυτόν, το Συνέδριο της Βιέννης και τα άλλα θα ήταν διαφορετικά...» (Pieter de Rochemont)¹⁰. Έτσι, στο Συνέδριο της Βιέννης αναδείχθηκε ως ένας από τους πρωταγωνιστές του και εκ των δημιουργών του συστήματος ισορροπίας ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η Συνθήκη της Βιέννης, που υπογράφηκε στις 26 Ιουνίου του 1815, καθώς και η μεταγενέστερη των Παρισίων λίγους μήνες αργότερα, στις 20 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, μνημονεύουν τη μεγάλη του συνεισφορά στην ευρωπαϊκή διπλωματία.

Αργότερα, όταν η Αγγλία, η Αυστρία και η Γαλλία απεργάζονταν αντιρωσική συμφωνία, ο Καποδίστριας ειδοποίησε εγκαίρως τον τσάρο. Κατάφερε μετά την ήττα του Ναπολέοντα να αποσπαστεί η Γαλλία από την τριμερή συμφωνία και έτσι να περιορίσει τη σημασία εκείνου του συνασπισμού. Παράλληλα κατέστησε φιλική τη Γαλλία προς τη Ρωσία, μειώνοντας τις αποζημιώσεις υπέρ των αντιπάλων της και εξασφαλίζοντας την προστασία των γαλλικών εδαφών από ξένες διεκδικήσεις.

Το 1815, με εντολή του τσάρου, ο Καποδίστριας έλαβε μέρος στο Συνέδριο της Βιέννης, όπου αποφασίστηκαν οι διπλωματικές και γεωπολιτικές συνθήκες της μεταναπολεόντειας Ευρώπης. Εκεί ίδρυσε τη «Φιλόμουσο Εταιρεία» της Βιέννης, με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για τη διάδοση της παιδείας στον υπόδουλο Ελληνισμό. Ο ίδιος περιγράφει τη συζήτηση που είχε με τον τσάρο Αλέξανδρο για το ζήτημα. «Δυνάμεθα παρά ταύτα, Μεγαλειότατε, χωρίς να εξέλθωμεν της γραμμής ην εκαράξατε, να πράξωμεν κάτι τι δι' αυτούς. Οι Άγγλοι ίδρυσαν ήδη εν Αθήναις εταιρείαν με σκοπόν την περισυλλογήν και προστασίαν των αρχαιοτήτων. Ας ακολουθήσωμεν το παράδειγμα τούτο, εφαρμόζοντες αυτό ουχί προκειμένου περί του παρελθόντος αλλά περί του παρόντος και του μέλλοντος και παρέχοντες βοήθειάν τινα εις τους πτωχούς Έλληνας νέους, τους διψώντας παιδείας»¹¹.

Η Βιέννη αποδείχθηκε αποφασιστικός σταθμός για τη μετέπειτα επαγγελματική του πορεία, αφού μετά την ολοκλήρωση των εργασιών του Συνεδρίου ο Καποδίστριας ορίστηκε από τον τσάρο επικεφαλής της ρωσικής διπλωματίας. Ο ίδιος ο Καποδίστριας περιγράφει τη συγκίνησή του μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός: «Παρ' ολίγον να μοι λείψουν αι λέξεις· βιάσας όμως εμαυτόν είπον εις τον Αυτοκράτορα ότι η συγκίνησίς μου παρείχεν Αυτώ το μέτρον των αισθημάτων ευγνω-

μοσύνης των ενεφορούμην, αλλ' ότι θερμότητα ικέτευον Αυτόν να με αφήση εις την εν Ελβετία θέσιν μου»¹².

Ήταν μόλις 39 ετών και είχε ήδη φτάσει στο υψηλότερο επαγγελματικό πόστο της διπλωματικής του καριέρας. Το Υπουργείο Εξωτερικών βρέθηκε υπό τη διεύθυνσή του από το 1816 έως το 1822. Η πολιτική του πρωθυπουργού της Αυστρίας Κλέμενς Βέντσελ Νέπομουκ Λόθαρ, πρίγκιπα φον Μέτερνιχ (1773-1859), ήταν η αποτροπή των επαναστάσεων, ενώ επιδίωξη του τσάρου, του οποίου η χώρα είχε υποστεί το βαρύτερο χτύπημα από τους πολέμους του Ναπολέοντα, ήταν η διατήρηση της ειρήνης. Ο Καποδίστριας ήταν υπέρ της διαφύλαξης της ειρήνης, αλλά όχι πάση θυσία. Η Αγγλία του Κάσλρεϊ (υποκόμης Ρόμπερτ Στιούαρτ, μαρκήσιος του Λοντοντέρι, 1769-1822) τηρούσε καιροσκοπική πολιτική, ανάλογη με τα βρετανικά συμφέροντα. Από τους τρεις ομολόγους του, ο Κάσλρεϊ δεσμευόταν περισσότερο από το Κοινοβούλιο στην άσκηση πολιτικής.

Η σύγκρουση ανάμεσα στον Μέτερνιχ και στον Καποδίστρια εκδηλώθηκε ήδη από το Συνέδριο του Άαχεν, το 1818, και τη Διάσκεψη του Κάρλσμπαντ, που πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 1819, όταν η Αυστρία και η Πρωσία αποφάσισαν να αστυνομεύσουν τους Φιλελεύθερους της Ευρώπης. Ο Καποδίστριας έπεισε τον τσάρο Αλέξανδρο να αντιπαρατεθεί στην

αυστριακή πρωτοβουλία. Υπήρξε επίσης αντίθετος στην επιθυμία του Μέτερνιχ να καταστείλει την επανάσταση στο βασίλειο της Νεαπόλεως και να παλινорθώσει τη μοναρχία. Όταν τελικά οι Αυστριακοί εισέβαλαν στη Νεάπολη, ο Αλέξανδρος δεν αντέδρασε στην πράξη τους αυτή. Ωστόσο, παρά τις επιτυχίες που επισημαίνει ο Χένρι Κίσιγγκερ, ο Μέτερνιχ είχε να αντιμετωπίσει σε κάθε βήμα του τον Καποδίστρια ως αντίπαλο.

Στο Συνέδριο του Άαχεν (Οκτώβριος 1818) εξασφαλίστηκε η λήξη της συμμαχικής κατοχής της Γαλλίας, με αποχώρηση από τα εδάφη της περίπου 120 χιλιάδων ξένων στρατιωτών. Όμως η Γαλλία δεν αποτέλεσε μέρος της τετραπλής συμμαχίας, που απαρτιζόταν από την Αυστρία, την Αγγλία, την Πρωσία και τη Ρωσία. Αυτό υπήρξε έργο του Μέτερνιχ σε βάρος του Καποδίστρια, καθώς ο Αυστριακός πρωθυπουργός θεωρούσε τη γαλλορωσική φιλία επικίνδυνη για τα συμφέροντα της χώρας του.

Στο Συνέδριο του Τροπάου, το 1820, ο Καποδίστριας νόμισε προς στιγμήν ότι είχε επανέλθει η ευκαιρία για τη δημιουργία ενός οργανισμού «Γενικής Ευρωπαϊκής Συμμαχίας», κάτι σαν την Κοινωνία των Εθνών του 20ού αιώνα. Πάλι όμως επικράτησε η ευέλικτη διπλωματία του Μέτερνιχ. Η αντιπαλότητα των δύο ανδρών έγινε αντιληπτή από τον Χένρι Κίσιγγκερ, ο οποίος στη διδακτορική του διατριβή θέτει τους

όρους του παιχνιδιού ανάμεσα στους δύο ισχυρούς διπλωμάτες στα κεφάλαιά του για την Ελληνική Επανάσταση.¹³ Δεν αντιλαμβάνεται ωστόσο τη λεπτότητα των χειρισμών του Καποδίστρια, αποδίδοντάς του αντιτουρκικό φανατισμό, ενώ με την επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ο Καποδίστριας προσπαθεί να τον κατευθύνει σε αναβολή των ενεργειών του. Είναι προφανές ότι ο Αμερικανός καθηγητής του Χάρβαρντ και κατοπινός υπουργός των Εξωτερικών των ΗΠΑ μπορεί να μην εμβάθυνε στη μελέτη του χαρακτήρα αυτού του πολύπλοκου οργανισμού, κατάφερε ωστόσο να κατανοήσει την αξία του.

Η Ελληνική Επανάσταση κατατάσσεται
δικαιολογημένα στις μεγάλες επαναστάσεις
που σφράγισαν την εποχή της Νεωτερικότητας.
Η συμπλήρωση διακοσίων ετών από την έκρηξη
της έχει εύλογα κορυφώσει το ενδιαφέρον.

Η Σειρά 200 χρόνια από την Επανάσταση
φιλοδοχεί να συνεισφέρει στη δημόσια
ιστορία και στον διάλογο για τον χαρακτήρα
και τις μορφές της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων.

Αυτό το βιβλίο πραγματεύεται την ιστορία του πρώτου
Κυβερνήτη της Ελλάδας, του Ιωάννη Καποδίστρια. Ταυτόχρονα,
είναι κι ένα οδοιπορικό στον προεπαναστατικό και
επαναστατημένο ελληνικό κόσμο, από την ελληνική χερσόνησο
έως τη Βιέννη και την Τεργέστη, την Οδησό και την Αγία
Πετρούπολη. Μέσα από τις σελίδες του αναδεικνύονται τα
κρίσιμα επαναστατικά διλήμματα που αντιμετώπισε ο
Ελληνισμός στις αρχές του 19ου αιώνα, οι αποφάσεις που έλαβε,
καθώς και οι συνέπειές τους. Οι αντιφάσεις όμως και οι
αντίρροπες δυνάμεις που ενυπήρχαν οδήγησαν στη δολοφονία
του Ιωάννη Καποδίστρια, του «αμνού» της Παλιγγενεσίας των
Ελλήνων.

ISBN: 978-618-03-2441-9

9 786180 324419

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 82441